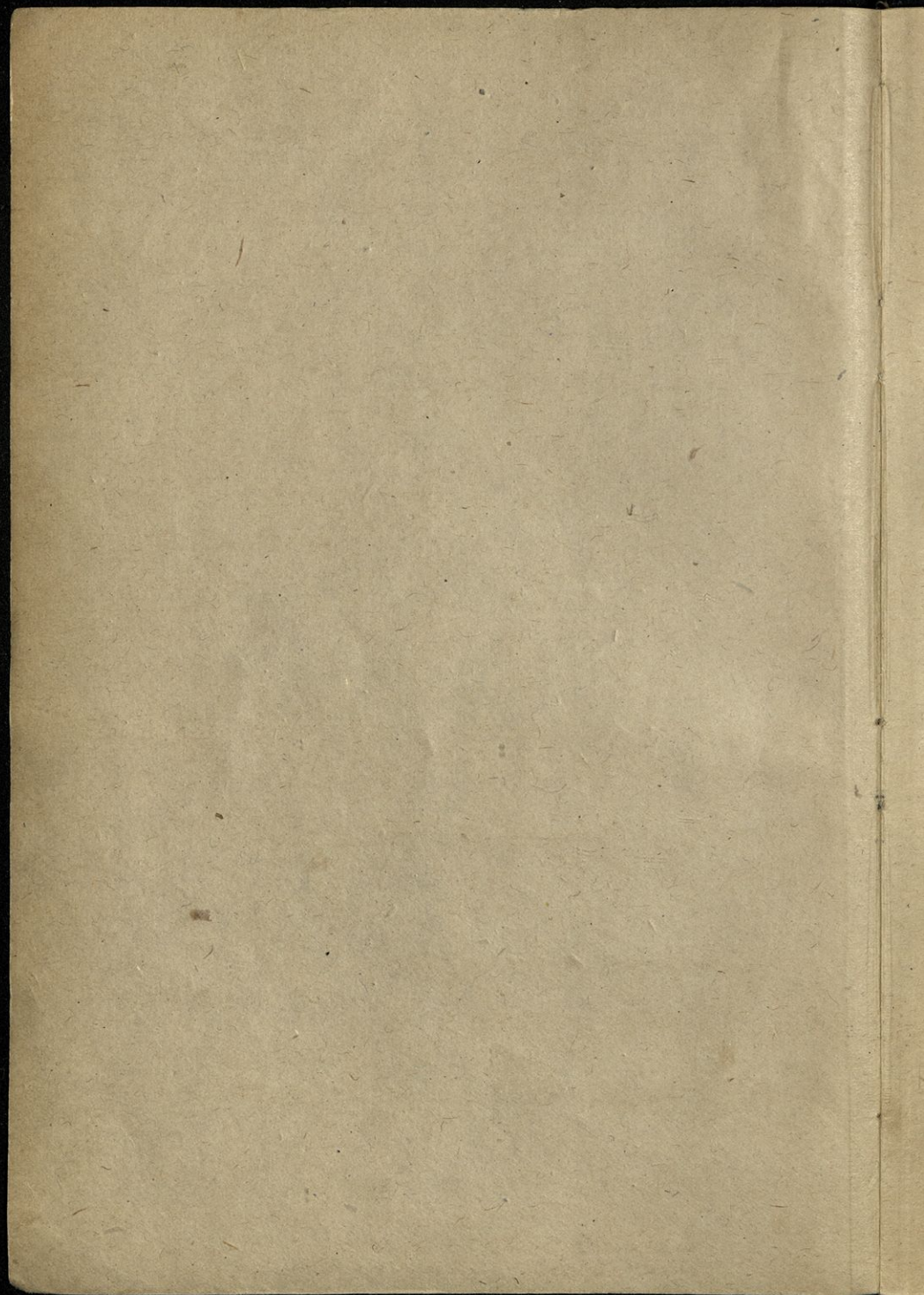
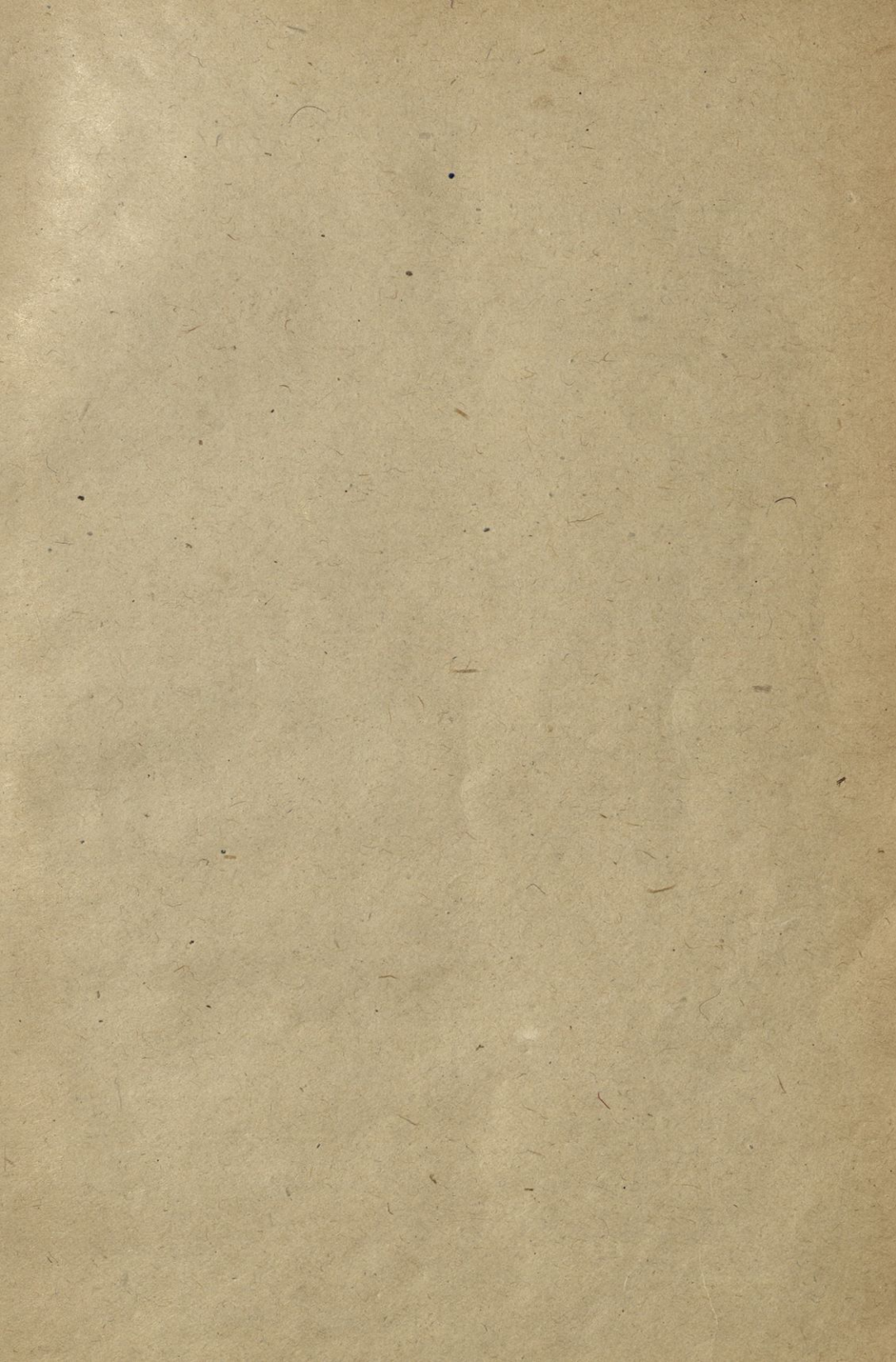

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

76422

12

Epilog k Trubarjevemu zborniku.*)

Uredništvo zbornika: „Posljedni Zrinski i Frankopani“, ki ga posvečuje l. 1908. „uspomeni hrvatskih mučenika Matica Hrvatska“, je skušalo podati s pomočjo 12 sotrudnikov v logičnem redu jedro tega, kar se da povedati danes o Zrinskih in Frankopanih; Trubarjev zbornik vsebuje 18 tako zasnovanih in razvrščenih prispevkov, da jih mora kritik trgati ter si jih urejati sam, ako noče govoriti opetovano o isti stvari, kakor se godi to v zborniku. Ponovitve so sicer v takih zbornikih raznih pisateljev neizogibne; da je pa potisnil dr. Ilešič L. Pintarjevo razpravo o glagolskih hrvaških tiskih na str. 274-5., na strani 74. pa vrnil odlomek s slično vsebino iz dr. Šurminove književne zgodovine, je tudi v Trubarjevem zborniku brez enotnega načrta nepotrebno. Za slične publikacije bi se naj izdelali in objavili načrti, potem pa k posameznim točkam pisatelji iskali! Trubar še ni dobil kritične biografije, in tudi njegovemu spominu, posvečen zbornik je izšel brez nje! Prišla je bila ugodna prilika, da se objavi vendar enkrat popolna in s predmetnim kazalom opremljena bibliografija o slovenski reformaciji, a v Trubarjevem zborniku je iščeš zaman! O današnjem žitju-bitju slovenskih protestantov na Koroškem [prim. Oblak. Archiv f. slav. Philologie 1893, 459 sl.; Ltp. Mat. Slov. 1894; 205; 1895, 231 sl.; Beg Anton, Slovensko-nemška meja na Koroškem, Ljubljana 1908, 91], edinih slovenskih vernikov Trubarjeve cerkve, ki so se ohranili do 400-letnega jubileja Trubarjevega rojstva, ne najdeš v Trubarjevem zborniku podatkov . . .

* * *

V opisu **slovenskih »cerkveno-kulturnih razmer ob zori Lutrove reformacije»**)** v istočni Štajerski in Medjemurju (94—100) izraženo mnenje *dr. Frana Kovačiča*, da je zelo težko podati jasno sliko o vzrokih, ki so pripravljali tla reformaciji sploh in zlasti pri Slovencih (97), velja danes za zgodo-

* Zbornik. Na svetlo daje „Matica Slovenska“ v Ljubljani. X. zvezek. Trubarjev zbornik. Uredil dr. Fr. Ilešič. V Ljubljani, 1908. XXXII + 293.

** **Debelo** so tiskana zaglavja, po katerih sem si sam uredil članke in snov; *ležeče* so tiskana imena pisateljev ali naslovi člankov, kadar jih navajam prvič pod zaglavjem, kamor jih po glavni vsebini prištevam.

030043934

vinarja slovenske reformacije še posebno zato, ker se o mnogih sem spadajočih vprašanjih še sploh ni razpravljalo, mnoga pa so se le slučajno in površno dotaknila. Kot mejaš Nemcev in kot tlačan nemškega plemstva je bil Slovenec vplivu Lutrove reformacije sicer neposredno izpostavljen; a jezikovne razmere so bile take-le: „... der Obern Windischen Ländern Lands Oberkeit, Grauen, Freyherren, Ritter, vnnnd die vom Adel, können gut Teütsch, vnd jr vil Lateinisch vnd Wälisch. Dergleichen vil Burger, Priester vnnnd Münch reden Teütsch. Aber der gemein vngewandert Mañ durch auß redet nur die Windische Sprach...“ [Trubar, (glag.) Prvi del Novoga Testamenta, V Tubingi 1562, nem. predg. B i i j ^a], in v posledicah takih jezikovnih razmer je tičala ob zori Lutrove reformacije tudi glavna izmed raznoličnih ovir brzega udomačenja novih nauk med slovenskim lju d st v o m. Narodnega sovraštva z uničevalno tendenco med Nemci in Slovenci sicer ni bilo, in tudi plemstvo je govorilo večinoma jezik svojih podložnikov; a bili so med slovenskimi sosedi ljudje, ki so govorili zaničljivo o slovenščini kot barbarskem in robatem jeziku neznatnega ljudstva [Trubar, Ta celi Novi Testament, V Tibingi 1582; nem. predg. i j ^b]. Razven tujcev pa je po vsej priliki tudi večina domačih izobražencev „o slovenskem jeziku brez ljubezni sodila in govorila“ [Bohorizh, Articae horulae, Witebergae 1584, predg. *5^b], in tako se je zgodilo, da je našla reformacija Slovence brez onega orožja, ki ga je imela drugod v tisku, ker je bilo zacarjevalo mnenje, da se robata in barbarska slovenščina ne da niti pisati niti tiskati [Trubar, Ta celi N. T. nem predg. i j ^b]. Dr. Ilešič sicer koketira s tistim glagoljaštvom na Kranjskem (XXVII—VIII), ki ga je razpredel dr. Jože Gruden z vsiljivo antitrubarjansko tendenco v predtrubarjansko „naše narodno slovstvo“ [Kat. Obzornik 1905, 144], toda stvarni protest V. Steske [Izv. Muz. dr. za Kranjsko 1906, 166—172] drži, in hrvaški glagolizem na Kranjskem ostane importirana sporadična prikazen, ki ni imela na slovensko kulturo nikakega vpliva, četudi se dr. Gruden od svoje misli še vedno ne more ločiti [Cerkvene razmere med Slovenci v XV. stoletju in ustanovitev ljubljanske škofije, V Ljubljani 1908, 115; Čas 1908, 266], in četudi podtika dr. Ilešič Trubarjevim jasnim besedam o „etlich Crobatisch Priester, die sich allenthalben in den Windischen Ländern mit dem Meßlesen erhalten“ [Ta prvi del tiga Noviga Testamenta, Tubingae 1557, nem. predg. c i j ^b] napačen smisel, češ: „... še sredi 16. veka se je

širo m Kranjske glagoljalo, kakor zatrjuje Trubar sam“ (XXVII)! I dr. Ilešičevo precenjevanje hrvaškega glagoljaštva med Slovenci i dr. Ilešičevo pretirano naglašanje, da se je že pred Trubarjem „pisalo slovenski za cerkvene potrebe“, Trubar pa začel slovenski samo „prvi tiskati“ (XXIX; 123), opozarja znovič na živo potrebo, da se vrže o priliki na kritično rešeto cela tista laž iz gradba „slovenščine v besedi in pismu po šolah in uradih“ pred Trubarjem, ki jo je s pomočjo nekoliko že pripravljenih kamenov v smislu Bleiweisovega rodoljubnega zgodovinarstva Peter p^l Radics zgradil [Ltp. Mat. Slov. 1879, 1—33], na romanju za iskanjem dokazov, ki bi naj zatemnili pomen Trubarjevega literarnega nastopa, Jože Benkovič, izpopolnil, [Voditelj v bogoslovnih vedah 1901, 185—197; 1902, 432—6], ob štiristoletnici Trubarjevega rojstva pa prodajal v Benkovičevem smislu srednješolski mladini s pravo diletantsko predrznostjo Josip Logar [Mentor 1908/9, 87—8; 123—7], a politikom s strankarskim veseljem „Slovenec“ [n. pr. štev. 52. od 5. marca 1909]. K tisti že po Levstiku [Zvon 1881, 448] in Oblaku [Ltp. Mat. Slov. 1887, 289—90] razkriti Radicsevi samovoljni pomaknitvi rokopisa z letnico 1644 na prvi strani v dobo za „sedem let poprej, nego je Trubar na svetlo dal svojo prvo slovensko knjigo“, pridruži kritični pretres in ocena tega gradiva še lepo številce skoro neverjetnih znanstvenih sugestij. Dr. Ilešič priznava o rokopisih, kakršnih enega prvič natiskuje (*Slovenski rokopis iz leta 1551. in 1558.*, 122—5), vendar sam, da so nastali brez „organizacije“ (XXIX)! Ves tisti drobiž je brez medsebojne jezikovne in pravopisne zveze in brez namena, da se da ljudstvu čtivo v narodnem jeziku! Le tuintam si je zabeležil kdo v privatno rabo slovenske molitve in formule, ki jih je med ljudstvom potreboval; Trubar po lastni izjavi pred svojimi poskusi ni dobil pred oči „niti pisma, ali registra, še manj pa knjige v slovenskem jeziku“ [Ta celi N. T., nem. predg. i j^b], kar je čisto umljivo, ker se mu vendar ne more imputirati, da je vtaknil nos v vsako privatno beležko svojih kolegov po Slovenskem! Kdo daje torej dr. Lokarju (7) in dr. Ilešiču (123) pravico, brez dokazov trditi, da so bili Trubarju tisti zapiski „gotovo znani“ ali da ni verjetno, „da bi . . . nikoli ne bil videl česa takega“ [slično: pl. Radics. Ltp. Mat. Slov. 1879, 14—5; Kleinmayr Julij pl., Zgodovina slovenskega slovstva 43]?! Kdor hoče postavljati Trubarja na laž, naj dokaže vsaj to-le dvoje: prvič, da je plonkal Trubar predreformacijske katoliške slovenske

zapiske v oni meri, kakor so plonkali njega in tovariše katoliški protireformatorji, katerim je izprosil sam škof v Rimu dovoljenje za čtivo protestantskih slovenskih knjig [Dimitz Aug. Gesch. Krains III. 365]; drugič, da je v katoliškem taboru kar završalo, ko je Trubar javno trdil, da se pred njim slovenski — ni pisalo! Pozabiti pa se ne sme, da je smatral še ljubljanski škof Seebach slovenski tisk za nepotreben ter pisal l. 1562. v Gradec: „... Truber... hat ein Buechdrucker mit sich pracht, der... windische translationes von Unkhundigen, die nullius facultatis eruditionis transferiret, druckhen thuert, wellicher Unkosten mög anderstwohin verwendet werden. Dann man findet noch allzeit Priester in Crain, die aus Latein in teusch, auß deutscher in windischer Sprach dem gemeinen Mann predigen...“ [Mitth. des hist. Ver. f. Krain 1864, 52.].

Razpoloženja za versko prekucijo na Slovenskem v prvi polovici XVI. stoletja ni manjkalo. Vse sloje je prešinjalo čut o potrebi „prave vere“: plemič, meščan in kmet je iskal vzročne zveze med svojo ali svojih sodobnikov vero ter med vedno se ponavljajočimi nezgodami, zlasti turškimi napadi [Dimitz III 206]; slovenski tlačan pa je bil vzprejemljiv za vsako gibanje, kjer je upal najti olajšavo svojega socialnega položaja. Pritrditi je treba sicer dr. Kovačiču, da je „preozko stališče, navajati kot vzrok reformacije le razuzdanost duhovščine in pa kopičenje premoženja v cerkvenih rokah“ (97), poudariti pa se mora, da sta izzivala zlasti ta dva momenta odpor poštenejših elementov in služila objednem reformatorjem kot najizdatnejši agitacijski tolkač. Gotovo ni Trubar pretiraval, ko je pisal: „... ty Menihi inu neuuzheni lakomni Fary prauio, de kateri nim shtiffa, od fuiga blaga, masla, fyra, shyta, vina, od dobrih rib inu debelih boh ou, da inu shnimi podili, ta isti je nih brat...“ [En Regishter... V Tibingi 1558, V₂^b]. Objednem so kurzirale z oficijelnimi nauki rimske cerkve že itak tudi na Slovenskem protistruje in podstruje. Na husitizem med Slovenci, ki ga navaja najbrž po Benkovičevih podatkih [Voditelj 1901, 194—7] tudi dr. Ilesič kot dokaz, da „čisto ,rimske‘ niso bile naše dežele že v 15. stoletju“ (XXI), meri pač dr. Kovačičev stavek: „Dolgo se je tukaj ohranilo prejemanje obhajila v obeh podobah...“ (100). Zelo verjetno je, da je vplivala tudi agitacija tistih zagrebških klerikov, ki so se bili navzeli za časa svojih študij v Pragi wiclif-husitskih nauk ter jih razširjali l. 1413. na Dunaju in v Zagrebu [Loserth J. Dr., Ueber die Versuche wiclif-husitische

Lehren nach Oesterreich, Polen, Ungarn und Croatien zu verplanzen, Mitth. d. V. f. Gesch. der Deutschen in Böhmen, 1886, 97—116], direktno ali indirektno na slovenske dežele. Sekte štiftarjev-skakačev dr. Kovačič v svojem „Dodatku“ (120—121) sicer ne stavi le na rovaš protestantizma z ono prozorno tendenco, kakor n. pr. Benkovič [Voditelj 1902, 430] ali dr. Gruden [Izvestja Muz. dr. za Kranjsko 1908, 61—66], a tudi trditev, da se je pojavila ta ločinka „koncem 16. stoletja na Goriškem in Kranjskem“ in da so jo „protestantje podpirali“ (120), se danes ne sme več kar tako zapisati. Še predno se more govoriti o resnem vplivu reformacije, so se že pojavljali znanilci te sekte kot odjek onodobnega versko-nervoznega iskanja, seveda početkoma v milejših oblikah. H kapelici „lepe Marije“ z Baltazarjem Hubmaierjem kot kaplanom, ki so jo posvetili 25. marca 1519 na podrtijah bivše sinagoge v Regensburgu, je prihitelo že prvo leto 50.000 romarjev; ljudje so se odpravili na pot, kakor jih je zalotil klic romarskih trum: ženske, ki so zaslišale klic po noči v postelji, so se pridružile v sami srajci; [Loserth J. Dr., Doctor Balthasar Hubmaier und die Anfänge der Wiedertäufer in Mähren, Brünn 1893, 22—23]; „Ty eni fo vile, ty drugi grable, panue inu druge polode vrokah imeili, Inu fo le melzhezh tekli, „nikomer odgourili“ [Trubar, Catehismus s dveima islagama ... V Tibingi 1575, 241*]. Na Slivnici pri Raščici so nastopili že pred l. 1528. Ljudje s prvimi značilnimi potezami štiftarjev, blizu Radeč pa l. 1530. Trubar je smatral njihove prikazni in zamaknenja zdaj za hlimbo, zdaj za delo hudobnih duhov, češ: „Oben Suetnik ne hozhe imeiti te zhefti, kir slishi Bogu, Temuzh ty Sludieui, praui S. Paul, 2 Cor. 11. Se premniu vto shtalt tih Angelou, inu fe tim Neuernim Babom inu drugim ludem, po nozhi vtih laneh perkaluio, zhali fto togoto Martraio inu fem tar tam mezheio, inu prauio, de fo diuiza Maria oli kak drugi Suetnik.

*) Citiram po doslej neopaženem šestem primerku te knjige, ki ga hrani pod značnico 15.510—A c kr. dvorna biblioteka na Dunaju; peti je v kralj. knjižnici v Berlinu (Fr. Simonič dr., Slov. bibliografija I, 536); četrti je last g. prof. Ivana Milčetića, ki ga je našel l. 1882 (Vienac 1883, 492); tretji je v Britisch-Museum, kjer ga je našel l. 1881. Theodor Elze (Zvon 1883, 607); drugi je last vseučiliške biblioteke v Gradcu, kjer ga je zasledil l. 1881. Krek (Kres 1881, 179; Zvon 1883, 606); prvi pa je v biblioteki reške gimnazije, ter ga je popisal že l. 1869. Sime Ljubič (Ogledalo II [Rieka 1869], 551); prej omenovani najditelji so si prisvajali torej po krivici prvenstvo, slovenski bibliografi si pa naj nič ne domišljajo, ker te krivice niso popravili.

Pred ofsem inu dualfeti leiti ...“ [En Regishter ... R, 2^b; od: „Pred ofsem inu dualfeti leiti ...“ naprej tudi: Zvon 1905, 688 sl.]. V zvezi z drugim Trubarjevim opisom od 12. januarja 1562 [(glag.) Prvi del N. T. nem. predg. B, list 4^a; prim. Izvestja muz. dr. za Kranjsko 1908, 62] dokazuje ta opis iz l. 1558., da ni spoznal Trubar značilnih znamenj te sekte še le med zopetnim bivanjem v domovini v času juni-sept. 1561; njegov nastop v Radečah pa kaže, da ji je od prvih početkov — nasprotoval.

V prinosih **«k Trubarjevemu životopisu»** (276—81) trdi dr. Ilešič brez navedbe vira, da je umrl Trubarjev oče l. 1528. (279), kar je samovoljno, če se verjame Hren [Mitth. des hist. Ver. f. Krain 1865, 2] — Rosolenčevi [Gründlicher Gegenbericht ... Grätz 1606, 131] tradiciji, da so Trubarjevega očeta obesili uporniki (278), ker l. 1528. na Kranjskem upora bilo ni. V navajanju svojih virov dr. Ilešič sploh ni niti dosleden niti kritično vesten. Ko se je tudi v uvodnem predavanju postavil na znanstveno stališče citatov ter namignil na str. IX., da pozna dr. Ivana Prijatelja razpravo o kulturnem pomenu slovenske reformacije, na str. XVI. pa citiral Domovino 1908, bi bil moral dosledno navesti ta dva vira tudi pri drugih citatih, ki so prišli v njegov spis po isti poti še le po predavanju na Trubarjevi akademiji. K Trubarjevemu životopisu je posnel Trubarjeve stavke o bivanju v Solnogradu in na Dunaju (277—278) s pogreški in izpustki vred po Oblaku [Ltp. Mat. Slov. 1891, 138; prim. uporabo istih podatkov tudi v Domovini 1908, št. 92 (od 17. VIII.)], dela se pa, kakor da citira po originalu ali priobčuje nekaj doslej nepoznanega. Dr. Ilešičev dvom, ali ni v Trubarjevem stavku: „Inu v tim 1519. leitu, ie bil en Menih Bolteshar Vbmar ...“ „1519“ tiskano namesto „1516“ (278), je nepotreben: l. 1519. se je bila ravno začela čudotvorna obrt „lepe Marije“ v Regensburgu, odkoder se je preselil Hubmaier še le spomladi 1521 [Loserth, Doctor Balthasar Hubmaier 25]. Romanja so se še nadaljevala, ko je prišel mladi Trubar po vsej priliki že l. 1521. z Reke v Solnograd. S stavkom: „Elze [Briete 1] poroča, da je dobil Trubar še zelo mlad, morebiti l. 1527., vsekakor pa pred 1530 kaplanijo Sv. Maksimilijana v Celju“ (279), pa je dr. Ilešič izdal, da se tudi on ni vmislil v Trubarjevo biografijo, katero je spisal Trubarjev sodobnik in prijatelj in na katere slovenski prevod je v opisu „*Trubarjeve spominske plošče v Derendigenu*“ (261—264) sam opozoril (261). Jakob Andreae [Christliche Leichenpredig

Bey der Begräbnus... Trubern... Tübingen 1586, 47] že namreč poroča, da je dobil Trubar l. 1527. župo sv. Helene v Loki pri Radečah. In če bi bil dr. Ilešič ali dr. Elze ali kateri drugi izmed mnogobrojnih poklicanih in nepoklicanih Trubarjevih biografov pazno prečital predgovor ene dostopnih knjig, bil bi zasledil, da je dobil Trubar res že l. 1527. župnijo Loko, a da je imel takrat še vedno samo reško in solnograško šolo za seboj ter šel še le z dohodki nove župnije študirat za nekoliko časa na Dunaj [Trubar, Ta prvi deil tiga N. T., nem. predg. a, i i i j^a]. Iz istih dveh virov bi bil dr. Ilešič tudi zvedel, da Trubar l. 1547. ni bežal v Trst (XXVII), ampak — „in ober Teutschland“, in da je bil slovenski pridigar v Trstu le za življenja Bonoma, torej v vsakem slučaju pred l. 1546. Več in podrobnejše v reviziji Trubarjeve biografije, ker Trubarjevo življenje še res ni — „preveč znano“! Résumé dr. Ilešičevih priličnih obregljajev ob Trubarjevo osebnost [X—XIV; prim. Benkovič, Voditelj 1902, 402—414; dr. Gruden, Čas 1908, 264—8], da „tak človek nalikuje svetopisemskemu hlapcu, ki je od gospoda dobil talent, pa ga ni izrabljaj in množil, ampak ga hranil, to je zakopal. Gospod pa je sodil“ (XXXII), je prvič kakor vse patetično v znanstvenem spisu, zelo neokusen, drugič pa krivičen! Ne?! Pač! in sicer za to, ker je ostal Flaccius, sinteza stremljenj svojega časa, v tujini, a Trubar, sinteza potreb malega, jedva še le v kulturno tekmo stopajočega naroda, je poslal svojcem prvo knjigo v lastnem jeziku!

V Dr. Ilešičevi frazi, da je mislil Trubar na **literarni pokret** „pač očitvidno že prej“, nego je pobegnil v Nemčijo (XX), nista ni „pač“, ni „očitvidno“ na mestu, ker je poklical Trubar Boga za pričo, da je bilo res tako [Ta prvi deil tiga N. T. nem. predg. a i i j^a]. — Zelo blizu pa je domneva, da je Bonomo Trubarja opozarjal, koliko bi koristil Slovencem mož, ki bi dvignil slovenski jezik med literarne jezike; Bonomo je razlagal namreč na svojem dvoru Trubarju in tovarišem Vergila, Erazma Rotterdamskega Paraphrases in Calvinove Institutiones (torej po l. 1536!) v laškem, nemškem in — slovenskem jeziku [Trubar, Ta prvi deil tiga N. T. nem. predg. a i i i j^a]. — Ko je konstruiral dr. Ilešič trditev, da tudi v slučaju, če bi bil imel Trubar na Nemškem vse predpogoje za glasolski tisk, „misel nemškega reformatorja bi Trubarju za seboj povlekla tudi črko; ne kaže namreč, ločiti črke, kjer je stvar zvezana, oziroma družiti črke, kjer hočem stvar ločiti (glagolska književnost je bila

izključno katoliška!)“ (XXVIII), takrat je „pač očevidno“ hoteli ali nehoté pozabil, da se je ravno Trubar med prvimi trudil za ustanovitev glagolske tiskarne za hrvaške glagoljaše! Zakaj pa Trubarja potem ni več strašilo „izključno katoliško“ glagolsko — pismo?! Kot praktičen mož je moral Trubar kreniti v pravopisu na nemško-latinski tir, ker je vedel, da poznajo tisti Slovenci, ki umejo že čitati, le nemško-latinsko pismo; da je bilo med Slovenci udomačeno glagolsko pismo, bil bi mu ravnotako posvetil svojo skrb, kakor jo je posvetil hrvaškim glagolitom; ker tega ni storil, je nov dokaz, da slovenskega glagolizma — bilo ni. — Dr. Fr. Bučar je podal v razpravi o „*Odnosajih Primoža Trubarja prama hrvatskoj tiskari u Würtemberskoj*“ (21—44) pravzaprav le registraturo zakulisnega življenja med prvaki jugoslovanskega literarnega pokreta, ki ga od druge strani pojasnjuje dr. Ljudevit Pivko z novimi prinosi o „*Ungnadovih stikih z mestom Frankfurtom ob M.*“ (45—55); registraturi bo morala slediti sinteza, da se dobi jasna slika o ustroju glagolsko-cirilske tiskarne v Urahu v gmotnem in tehničnem oziru, da se določijo Trubarju, Ungnadu, Klombnerju in Konzulu faktične vloge ter se pojasni, ali kaže prizma, skozi katero so se kazali sami, vedno resnico. Bučarjeva trditev, da Ungnadovi sinovi hrvaškega podvzetja „nisu htjeli nastaviti“ (44), ne odgovarja resnici. 12. avg. 1565 so bili sinovi pripravljeni, „solch . . . werckh . . . fortzutreiben vnnd inns werkh zu richten, also das nit allein die jetzt getruckhten buecher an denen orten, da mans verstehet, vertriben vnnd vnnter die leuth gebracht, sonnder auch mit der zeit mehrer druckhen zu lassen“ [Kostrenčič Ivan, *Urkundliche Beiträge* . . . Wien 1874, 230], kar je svoj čas tudi dr. Bučar uporabljal [Prosvjeta 1900, 762]. Z istim namenom so poslali sinovi tiskarno gotovo tudi v koroški grad Waldenstein, kjer je bila še l. 1580. [Jahrb. der Gesellschaft der Gesch. des Prot. in Österreich 1883, 53]; pač na Waldensteinu, sigurno pa ne v Tubingenu, kakor je sporočil 11. februarja 1626 propagandi pater Fr. Glavinić, „so jo ugrabili naši rokam heretikov“ [Starine XXIV (1891) 11] ter jo spravili v Gradec, od koder je prišla kot dar Ferdinanda II. v last kolegija de propaganda fide v Rimu [Starine XXIV (1891) 1—13]. Zbirka raznih mnenj o usodi teh črk, kojih potovanje v Rim je na drugem mestu kratko tudi dr. Bučar orisal [Prosvjeta 1900, 762], že zahteva celo monografijo. Različna mnenja so nastala le vsled želje rimskih krogov v časih protireformacije, da se ne zve za protestantsko provenijenco črk, s katerimi so se tiskale katoliške

knjige. Pa je javil kardinal Carolus Caraffa učenemu svetu: „... eos (typos) obtinui gratiosissime a Caesare dono dandos Sacre Congregat. quos Ferdinandus Primus († 25. VII. 1564) posuerat Gretzij“ [Commentaria de Germania sacra... Aversae 1730, 122–3]; toda Ferdinand I. je bil že mrtev, ko so črke še v Urahu služile svojemu poklicu. A propaganda je pri „Nauku karstjanskem“ iz l. 1628., „Azbukividnjaku“ iz l. 1629., „Misalu“ iz l. 1631. ter „Izpravniku“ iz l. 1635., ki so tiskani s protestantskimi črkami, molčala o darovalcu, na brevirju iz l. 1648., za katerega je omislila nove [glag. Izpravnik, Romae 1635, predg.; Starine XXIV (1891) 27; prim. tudi Pastrnek Fr., Ottův slovník naučný XIII, 428], od praških na prvi pogled različne glagolske črke, pa je dala zabeležiti: „Ilyrici typi A. D. Ferdinando II... Congreg. de Propaganda Fide... donati“, „Illiričeska tipa, ot B. Ferdinanda vtorogo...“ Poznejšo usodo glagolskih in cirilskih črk Ungnadove tiskarne je apostrofiral Christian Friedrich Schnurrer z vzklikom, da jih poseda pač velika narodna tiskarna v — Parizu [Slavischer Bücherdruck in Württemberg... Tübingen 1799, 81], Jožef Dobrovský pa s protestom proti temu mnenju [Glagolitica, Prag 1807, 7]. Usoda je v resnici maščevala nad propagando nasilnost protireformacije. Ko so prišli Francozje v Rim, so si hoteli ogledati tudi orientalske tipe propagandine tiskarne ter jih — ugrabili: tako je l. 1799. odromalo tudi čvetero zabojev z glagolskimi in cirilskimi črkami iz Rima v Pariz [Galeotti Melchiore, Della tipografia poliglotta di propaganda, Torino 1866, 22–30], med njimi ostanki Ungnadove tiskarne. Lansko leto sem bil poprosil prijatelja g. Vladimirja Zagorskega v Parizu, da nam poišče in opiše te ostanke kot drugega svedoka v vrsti direktnih sledov jugoslovanskega protestantizma, ki so učakali 400-letni povratek rojstva Trubarjevega, pa prijatelj je moral odpotovati in delo odložiti.

K poznavanju tretjega izmed direktnih ostankov Trubarjevega dela sta podala *dr. Ilešič* z opisom knjižice „Ta prvi psalm z njega tremi izlagami („Škrjanec“ in „Kukovec“, 245–50) in s člančičem „O tisku in prodaji nekaterih Trubarjevih knjig“ (281–3), *L. Pintar* pa z razpravo o „Trubarjevem koledarju (270–4) par dobrodošlih bibliografičnih notic. Izraz „podružnik“, ki ga Pintar ne razume (272), služi Trubarju za poznamenovanje dijakona; prim. n. pr. Trubar, „Cerkouna ordinga“ (v Tibingi 1564) 58^a z: Kirchenordnung... Im Hertzogthumb zu Mecklenburg, (Witteberg 1552), 57^a. *Dr. Janko Lokar* si je prikrojil srečno

izbrano temo „*Iz predgovorov naših protestantskih pisateljev (1–20)*“ razbrati njihove nazore „o jeziku, v katerem so pisali, in o narodu, za katerega so delali,“ veliko prekomodno. Material bi se bil moral izčrpati po obsegu in vsebini! Pisatelj sicer zatrjuje: „Oziral sem se na predgovore del, katera so bila pristopna“ (1); pa že tisti, ki bi hotel povprašati v biblioteki, ki hrani slovenska unika, kdaj jih je kdo rabil, ali ki bi hotel primerjati pogoške, ki so jih zagrešili pri prepisavi že drugi, dr. Lokar pa ponovil, bi mu lahko dokazal, da se ni potrudil do vseh del, ki jih citira kot — pristopna! Izčrpana niso niti citirana dela, kaj šele tema! Leonhard Pahenecker, ki je izdal l. 1574. prvo slovensko katoliško knjigo, ni bil jezuit, kakor trdita dr. Lokar (5) in dr. Ilesič (124), ampak se imenuje sam cistercijanec v naslovu svoje knjige, ki jo navaja Trubar v predgovoru Catehisma sdveima islagama . . .

Z disertacijo dr. Josipa Čerina: *Pesmi slovenskih protestantskih pesmaric* . . . (126–238), ki jo je v Tr. zb. izpopolnil dr. Ilesič s *pripombami* po beležkah Mateja Hubada (238–244), v Cerkvenem Glasbeniku 1908, št. 6 sl. pa dr. Jos. Mantuani s „Slovensko pesmaričo: Tri duhovske pesni,“ je rešeno v glavnem vprašanje o postanku, vrednosti in vplivu slovenske protestantske cerkvene pesmi, kateri sta dala Theodor Elze z razpravo: Die sloven. protestantischen Gesangbücher des 16. Jahrhunderts [Jahrbuch der Ges. f. d. Gesch. d. Prot. in Österreich 1884, 1–40], dr. Evgen Lampe pa z razpravo: Najstarejše slovenske pesmarice [Cerkveni Glasbenik 1894, 33–7; 40–4; 44–54] literarno-historično ozadje. Posameznosti se bodo še korigirale. Študij protestantskih pisateljev bode dal še marsikak migljaj za stanje istodobne kat. slov. cerkvene pesmi. Trubarja in sodobnikov „Starishi (so) prou to danashno peifen slushili, kir lo peili, Jefus ie od smerti vstal, obtu fe vefelimo inu fatu Boga hualimo, De bi on ne bil vftal od te smerti, Vuſs fueit ufi ludie bi fgubleni bili, Alleluia“ [Trubar, En Regishter . . . K, list 4^a]. „Fary . . . lizhkake baſni, dopuſte tim dezhlam naprej peiti, de vfelei vezh na dirizo Maryo inu na Suetnike klizheio, zheltee inu zhefzhe vmisli imaio, koker Boga oli nega Synu Jefufa Criſtufa, Sakai oni od ſpreda inu ſa Cryshi veden inu glofnu krizhe. Kir Maria Boga rody, Alle luia O Maria vpreproſte pleine pouye, Alle luia O Maria Preproſte pleine makou zueit Alle luia O Maria, Inu kadar bliſi te Cerque prido, taka te ene dezhle vpyo, Oglaſife Oglaſife S. ſhent Peter, Letim pag te druge dezhle odpoyo. On

fe oglaši, on se oglaši, zhe Bug hozhe, Natu lazhe Meshnar fgoniti. Na veliki nozhni dan inu potle do Vinkusht poyo, Marya Diuiza, bodi nasha pomozhniza, pruti tuimu Sinkuui etc. [Trubar, Catechismus sdveima islagama . . ., 217—18]. Kakor pozneje katoliki, so želeli tudi protestanti izpodriniti s cerkvenimi pesnimi posvetne „nepotrebne in pohujšljive pesmi“ [Dalmatin, Ta celi Catechismus, V Bitembergi 1584, nem.-posvetilo]. Katoliški duhovniki so seveda kar od začetka preganjali protestantsko cerkveno pesem: „Inu ty nih Fary, kadar shnimi Scryshi hodio, oli vnih Cerqvi, ne dopuste tih nashih peifen is Catehifma polahku inu laftopnu peiti temuzh lizh kake balni . . .“ [Trubar, Catechismus sdveima islagama . . . 217]. V Cerkouni Ordningi bi bil lahko našel dr. Čerin tudi Trubarjeva določila o cerkveni pesmi v bogoslužju. [Zlasti str. 111—112; prim. Domovina 1908 št. 100 in 111.]

Dr. Čerin in pa *Ivan Polovič* z razpravo o „*Evangeliju sv. Matevža o protestantovskem glag. ‚Prvem delu novega testamenta‘ iz l. 1562*“ (56—73) sta storila važen korak na potu, kjer še čakajo druge stroke raziskovalcev. Kar je dokazal dr. Čerin o izvirnosti mnogih pesemskih tekstov, velja tudi za Trubarjevo prozo. Na jezo Klombnerjevo [Jahrbuch d. Ges. f. d. Gesch. des Prot. in Österreich 1908, 49] in Ungnadovo [Elze, Primus Truber Briefe 360] je čutil Trubar v sebi tvorno silo in „ni hotel predstavljati, ampak po lastni glavi pisati“ (očitanje Klombnerjevo), ker je imel pred očmi posebne razmere svojega ljudstva. Razven dr. Čerinove razprave še v tem oziru nismo prišli preko ponavljanj splošnih sodb. Med take nepoklicane sodnike Trubarjeve literarne tvornosti spada n. pr. Benkovič, ki je proglasil Trubarjevo Cerkouno ordningo s samozavestno nesramnostjo kot „po vsebini in obliki jako slabo delo“ [Voditelj, 1902, 410], pa knjige — nikdar videl ni! Pretres tistih Trubarjevih knjig, ki niso strogo dogmatične, kaže, da je kompiliral po raznih virih, in človek se mora vedno vprašati, za kaj je vzel to iz te, ono iz druge knjige, tretje pa dostavil po svoje; zato se skriva v teh knjigah poleg podatkov za Trubarjev značaj še mnogo migljajev za oris istodobnih kulturnih prilik in notranjega življenja verskega boja med Slovenci v XVI. veku.

Kar so priobčili **k zgodovini reformacije dr. Kovačič** (*Protestantizem v Iztočni Štajerski in Medjimurju*, 2. Razširjenje protestantizma 100—121), *A. Ipavec* (*Verski pokret na Goriškem v šestnajstem stoletju* 251—260) in *Ivan Steklasa* (*Protestantizem*

v Istri, v metliški in hrvatski krajini 74—93), je vedno le še registratura. V zgodovini naše reformacije tvori prva Trubarjeva. t. j. prva slovenska knjiga, mejnik: do l. 1550. se sme govoriti le o reformaciji po slovenskih deželah, z l. 1550. se začnja slovenska reformacija. Podrobno bode treba razbrati: kako se je le polagoma razvijalo mnenje, da si stojita nezdružljiva tabora nasproti; kako so se ustvarjali agitacijski centri, in kako je rastlo število luterskih od leta do leta, se širila revolucija od sela do sela; kakšnih sredstev se je posluževala stranka „luterskih“ in kakšnih stranka „papežnikov“; koliko so žrtvovali za idejo ti, koliko oni; kako se je obnašal seljak, meščan, plemič, duhovnik; kaka je bila javna morala pred in med bojem in kaka po njem! Dobro opozarja dr. Jos. Mantuani: „Pri nas bi se morali še natančno baviti z vso kulturo, posebej pa še s psihologijo protestantske dobe na Slovenskem.“ (Cerkveni Glasbenik 1908, 86)! Zgrajenemu okostju je treba vdehniti življenja! — Po vseh slovenskih pokrajinah se je vršilo gibanje pod istimi ali enakimi pogoji, boj se je bil povsod z istim orožjem, zato se mora enkrat napisati zgodovina slovenske reformacije brez tesnega omejevanja na politične meje.

Pravična ocena **kulturnega pomena slovenske reformacije** bo mogla podrobno-kritičnemu razboru slovenske protestantske literature po vsebini in vplivih in pa vglobljenju v reformacijski pokret seveda še le slediti, a tistim trditvam, ki so jih morali zamisliti antitrubarjanci po poklicu ali stanki à la Prejlesnik, Benkovič, Gruden, člankarji „Slovenca“ i. t. d., in ki jih skuša pokriti s svojo avtoriteto v članku: *Primož Trubar in njegova doba* (V.—XXXII.) *dr. Ilešič*, se da že danes ugovarjati. Dočim je dr. Kovačič mirno pribil: „Najboljši pozitivni uspeh, ki ga je našim deželam prinesel vihar reformacijske dobe, je bilo spoznanje, da je ljudstvu treba pouka v domačem jeziku, z besedo in pismom. To spoznanje je rodilo slovensko književnost“ (119), onegavi dr. Ilešič: a) „Kolumbstvo Trubarjevo je iskati le v tem, da je dal prvi tiskati knjižico v kranjskem narečju; zakaj pisalo se je slovenski za cerkvene potrebe že prej...“ [XXIX; slično Radics, Ltp. Mat. Slov. 1879, 15; Slovenec 1884, št. 63 od 15. III.; Benkovič, Voditelj 1902, 432; Slovenec 1908, št. 209 od 12. IX.]; b) „Najsi je tudi misliti, da je glagoljaštvo v mnogih krajih bilo le importirano, to nič ne izpremeni verjetnosti podmene, da bi se tekom časa ukoreninilo in rodilo plod“ [XXVIII.; prim. dr. Gruden, Kat. Obzornik 1905, 157; Čas 1908, 266];

c) „... po vsebini in povodih književni in kulturni naš preporod v dobi Vodnika in Cojza nima zveze s protestantsko dobo; nastal bi pač tudi bil, ako bi Cojz in Vodnik ne poznala 16. veka naše prošlosti...“ [VIII.; prim. Slovenec 1884, št. 63 od 15. III.; 1908, št. 209 od 12. IX.]; d) „Slovenci in Hrvatje (smo) jezično kulturno postali dvoje baš v protestantski dobi. Ostala je in se nadaljevala hrvatska literatura, ker je imela že tradicije. nastala je in veselo mlado začela živeti slovenska literatura [XXVIII.; prim. dr. Gruden, Kat. Obzornik 1905, 157. — Izmed izjav po tisku Tr. zb. primeri kot kuriozum: Logar, Mentor 1908/9, 124—125; Slovenec 1909, št. 52. prvo dnevno novico]. — Mož logike, kateri ne pozna slovenske zgodovine, vendar skomigne: Ako so tisti slovenski zapiski z latinskimi ali nemškimi črkami iz časov pred Trubarjem res tako pomembni, nas ni ločil še le gospod Primož od Hrvatov in glagolice; ako Slovenci že od protestantske dobe jezično-kulturne žive, ne more biti preporod v dobi Vodnika in Cojza brez zveze s prošlostjo. — A kdor hoče upoštevati razmere med Jugoslovani v preteklosti in sedanjosti, mora priti do zaključkov: a) Hrvatje in Slovenci so bili že pred Trubarjem ne le zgodovinsko-politično, ampak tudi jezično-kulturno dvoje: Hrvatje so namreč svoj jezik že gojili in ustvarjali svojo kulturo, Slovenci pa niso gojili niti svojega jezika niti sodelovali pri hrvaškem jezično-kulturnem delu. b) Glagoljaštva hrvaški begunci med Slovenci tudi brez Trubarja ne bi bili mogli vkoreniniti, ker je istodobno že doma na Hrvaškem propadalo. Na jugu in severu so že pošiljali Hrvati z latinico tiskana dela v svet, [Maretić T. dr., Istorija hrvatskoga pravopisa latinskijem slovima, U Zagrebu 1889, 1—22], za Hrvate s slovansko liturgijo se je že bil moral natisniti z latinskimi črkami tudi evangelistar [Trubar, Ta prvi deil tiga N. T., nem. predg.], izmed hrvaških protestantov so se čuli glasovi, naj se tiskajo za Hrvate knjige mesto z glagolico z latinico [Kostrenčič, Urk. Beiträge 196] in temu se je tudi ustreglo, ker je glagolica neokretno pismo, ki se ga težko naučiš, brez vedne vaje še težje ohraniš v spominu. Posvetni glagolizem je izginil, cerkvenega glagolizma so se tudi doma med Hrvati ohranile le — reliquiae reliquiarum! c) Ako bi tudi ne bil že Trubar ustanovil slovenske literature, bi vendar politično-zgodovinsko razdvojeni Hrvatje in Slovenci ne bili postali jezično-kulturno eno, ker jim je manjkalo skupnega torišča, kjer bi se skupni literarni jezik polagoma razvijal ter uveljavljal.

Tam političen narod, kojega narodna zavest je bila istovetna z državno, in kojega jezikovne meje niso bile nikdar v resni nevarnosti, tu razmeroma malobrojno ljudstvo brez narodno-državnih tradicij, med katerim je deloval tujec ali odtujenec z živim tujim jezikom kot odločilen političen in kulturni činitelj. Kdor je hotel med to ljudstvo poslati prvo knjigo in doseči, da bi začelo čitati, moral se je ravnati po Trubarjevem principu in pisati tako, da ga „uľaki dobri preproſti ſloueniz laħku more laſtopiti“. [Trubar, Ta evangeli ſvetiga Matevſha 1555, Predgovor A₃^a.] In kdor je hotel potujčeno inteligenco pritegniti v slovensko kulturno ſfero, moral jo je zainteresirati za jezik, ki ga je že kolikortoliko znala in se ji ga ni bilo treba ſe le privatno ućiti (Ćop-Preſern!). In kdor je hotel ćuvati ogroţeno slovensko narodno mejo ter v ſovraţni drţavi reklamirati za Slovence jezikovno enakopravnost, moral je paziti, da ſe literarni jezik inteligence ne oddalji občutno po obliki in ĉisto po imenu od narodnega jezika (Bleiweis!). d) Nove ideje, ki ſo koncem 18. in zaćetkom 19. ſtoletja ſilile preko slovenskih mej, ne bi bile mogle izzvati po obsegu in ućinkih takega odmeva, kakrſnega ſo izzvale, ako ne bi bil vzvaloval prej Trubar takega literarnega pokreta med Slovenci, da ſe je od takrat naprej po vzorcih, ki jih je uſtvarila slovenska reformacija, slovenski jezik nepretrgoma v kmećko-naboţne ſvrhe tiskal in oſtal predmet jezikoslovnega zanimanja. Zato bi delavcem slovenskega preporoda ĉisto nić ne bilo treba „poznati XVI. veka ſlovenske proſlosti“, pa bi bili vendar v zvezi z njim. K temu ſo ſe ſotrudniki ſlovenskega preporoda ſvoje zveze ſ protestantsko dobo tudi jaſno zavedali! Dobrovſký je izrazil to zavest z vzklikom, ki je ſicer v drugem delu raćuna napaćen: „Für ſie (Krainer) iſt eſ ein Unglűk, daĵ ſie ſo ſpät zu ſchreiben anfangen. Wäre doch Truber ein Kroat geweſen!“ [Iſtoćniki dlja ſlavjanskoj filologiji I (Sanktpeterburg 1885) 118]; slovenski preporoditelji pa ſo v ti zavesti razglaſali, naj ſe delo nadaljuje, ter ſkuſali ſ pomoćjo XVI. veka udejſtvi nova geſla ſvoje dobe. Vodnik je iſkal v Bohorićevi gramatiki „nauk . . .“, kako ſo naſi ſtari predniki pisali, jezik ĉiſtili“, oćital piſarjem ſvojega ſtoletja, da „ſe niſo doſti derţali po Bohoriću“, ampak „ſo rili naprej“, zato pa tudi „z' kranjskim piſanjem delali kakor preſić z' meham“, ter zaklical patru Marku Pohlinu, ki je imel Bohorićevo gramatiko i v originalu i v Hipolitovem ponatiſu, pa jo iz ſame ĉaſtiplepnosti zatajil: „naj gleda ſam gori, kako ſi

je upal neresnico govoriti inu pisati“ [Valentina Vodnika Izbrani spisi. Uredil Fr. Wiesthaler. V Ljubljani 1890, 59—60]. Kopitar je gledal sicer na protestante s predsodki rimskega fanatika: poudarjal je svoj „Katholischen Nationalstolz“, trdil splošno, da je vsak „Protestant intolerant, und nasenweis und studentisch [Istočniki I 410], ter presojal s tega stališča celo Palackega in Šafařika, češ, to sta protestanta, a „Protestanten werden und können nicht katholisch denken und schreiben; ihnen ist Huss und Luther immer ein Held und Zeuge der Wahrheit“ [Kopitar — censor Šafařikovega Narodopisa dne 21. VIII. 1842; akt št. 339 ex 1843 v arhivu notr. min.]*). Toda pred plovodi literarnih zasnov slovenskih protestantov je omahnil Kōpitarjev „katoliški narodni ponos“: isti Kopitar je postavil Trubarjevo brezhрупno delavnost Slovakom v izgled: „Deshalb wünschte ich, daß auch die Slovinci indessen in der Stille ihr Geschäft betreiben. Ihnen soll Truber zum Beispiel dienen“ [Istočniki I 184]; isti Kopitar je ocenil pravično literarni pomen slovenskih reformatorjev: „Zur Zeit der Reformation also ward unser Dialekt zuerst geschrieben und — gedruckt ... O ja! biederer Bohoritsch! dir und deinen Freunden hat es unsere Sprache zu danken, daß sie gleich bey ihrer ersten Erscheinung jene grammatische Correctheit und Consequenz mitbrachte, welche andere Sprachen erst nach und nach, nach vielem Modeln und Andern — nicht erreichten“ [Grammatik ... Laibach 1808, XXXIII., XL.]; isti Kopitar je naslonil na protestantsko književnost gramatiko, katere zgodovinsko ozadje in pomen zatajuje, kdor hoče udomačiti mnenje, da med slovenskim prepородom in slovensko reformacijo ni nobene zveze! Kdor pa morda Kopitarju ali kakemu sodobniku podtika, da je spravil le v romantičnem stikanju za „narodnim“ Trubarja do časti ustanovitelja slovenskega slovstva, ta s tem še davno ni ovrgel resničnosti takratnega Trubarjevega pomena, ampak je le nehoté pribil, da je služilo živahno literarno delovanje slovenskih protestantov v dobi romantike katoliškim slovenskim prepородiteljem v ponos in bodrilo, obenem pa nehoté opomnil, da bi bilo moralo vplivati v isti smeri nemo teno nadaljevanje slovenskega protestantskega literarno-kulturnega pokreta še tembolj na slovenske protestante.

Dr. Ilešič zagovarja mnenje, boreče se za priznanje že od Slomškovih časov [prim. Hrovat Ladislav, Slovenski dom, Pro-

*) Celi akt priobči v drugi zvezi dr. Ivan Prijatelj.

gramm des k. k. Gymn. zu Rudolfswert 1877, 8, 8], da bi bilo z zmago reformacije pri Slovencih „namesto rimstva stopilo nemštvo“ (XXVI), to se pravi, da bi bil protestantizem Slovence germaniziral. Izmed njegovih argumentov dva ne prideta v poštev: poziv na mnenje današnje nemške javnosti [XXIII.; slično Benkovič, Kat. Obzornik 1898, 342; Prelesnik dr., Kat. Obzornik 1901, 341; Slovenec 1908, 215 (od 19. IX.) in 243 (od 22. X.)] zato ne, ker dogme o nemški nezmotljivosti ni, in ker želje današnjih Nemcev ne morejo spreminjati faktov preteklosti; primera s Kašubi, kjer je centralna oblast berlinska prepovedala kašubske propovedi [XXIII; prim. Prelesnik dr., Kat. Obzornik 1901, 341], pa zato ne, ker bi bili Slovenci v čisto drugačnem političnem in kulturnem položaju, kakor so Kašubi, in ker drugi primeri dokazujejo zopet obratno. Ostale argumente pa karaktezira tisti nenavadni način dr. Ilešičevega prikazovanja, ki je lasten celemu retorično izbornu izdelanemu članku: v ospredju se košatijo kričavi glasilci tega, kar Trubar in njegova doba — nista bila; tu intam nejasen spomin na resnični položaj, pa še ta s takim razpoloženjem k asocijaciji mislij, da se napačni pojem vsiljuje; pa tisti olupševalni flajšterčki... Ali mar ne? Dr. Ilešič hodi okolu pojma Trubarjeve „slovenske cerkve“ ter namiguje: „... šlo (je) Trubarju le zato, da se v njegovi domovini utrdi in organizira nova vera; uprava nove organizacije pa bi mogla biti tudi nemška. Spričo tega si njegove „slovenske cerkve“ ni tolmačiti v smislu slovenske upravne organizacije, ampak v smislu slovenske duhovne občine, občine slovenskih vernikov... O kaki splošnoslovenski cerkvi se ne more govoriti; pač pa se opažajo začetki notranje-avstrijske protestantske cerkve...“ (XXII). Kakor v posmeh dr. Ilešiču in dr. Jos. Mantuaniju, ki tudi poučuje, da so sicer „nemški reformatorji imeli med drugim tudi idealen smoter pred seboj, ponarodovanje cerkvenega bogoslužja“, a da „pri nas tega ni bilo...“ [Cerkveni Glasbenik 1908, 103], pa kriči Trubar, da se mora njegov izraz „slovenska cerkev“ tolmačiti v smislu cerkvene organizacije s slovenskim bogoslužnim jezikom, ter predpisuje „mi hozhm o, de vshe naprei uti nashi Cranski Desheli, de fe ty Pfalmi, peifmi inu ufe druge shlushbe Boshye, ty S. Sacramenti utim Slovenskim Cranskim Jefyku dopernashaio inu dile“ [C. Ordninga 128 b]. Trubarjev cerkveni red pa ni bil kak specialno kranjski deželni zakon, ampak je bil slično vsem drugim njegovim knjigam namenjen vsem slovenskim pokrajinam; zato

ga je imenoval po vsi pravici „Slovenska Cerkouna Ordninga“ ter dirigiral nanj tudi koroške cerkvene služabnike [Catehismus s dveima islagama 411, 410]. Ali bi se bilo umaknilo slovensko bogoslužje, priznано kot potrebno pravo jedra ter večine stanovalcev, nemškemu kot privilegiju posameznikov, ali pa nemško slovenskemu, in ali bi bilo tvorilo slovensko bogoslužje prehod k slovenski upravi, ali pa nemška uprava prehod k nemškemu obrednemu jeziku? — Dr. Ilešič omenja protestantsko slovensko šolstvo in namiguje: „...faktično je bilo šolstvo slovensko le, dokler drugačno biti ni moglo... slovenščina na (ljubljski) srednji šoli (je) bila zapostavljena tudi nemščini, da je bila torej na Kranjskem tretji jezik. Edini katekizem se je na stanovski šoli učil tudi slovenski; dočim so učenci še v 3. razredu smeli občevati nemški, jim je bila slovenščina že prepovedana, „da se navadijo polagoma nemškega jezika“ [XX; prim. Ljubič, Ogledalo II, 539; Hrovat, Programm d. Gymn. Rudolfswert 1877/8, 8]. Pri luči pa izgleda ta stvar takole: Slovensko šolstvo je bilo integrarni del Trubarjeve slovenske cerkve; pojem cerkve s slovenskim obrednim jezikom je zahteval služabnike, ki umejo čitati slovenski cerkveni red, in budil željo, da se nauči čim več vernikov slovenskega pisma. Zato je uveljavil Trubar pri organizaciji kot stalne institucije zasnovane slovenske cerkve v svoji domovini načelo, da se mora vse otroke slovenskega ozemlja „te mlade Hlapzhyzhe inu Deklyce, Purgarlike inu kmetishke Otroke vuzhi(ti) Slovenski Brati inu piffati (ter) ta (slovenski) Catehismus fred fto kratko Islago ifuuna po-ueidati“ [C. Ordninga 100 a.] Snovalo pa se je dvoje vrst šol: kmečko-ljudske pri farah kot izobraževališča kmetijstvu in domu namenjenih otrok in trško-mestne kot višja učilišča. V kmečko-ljudskih šolah se je učilo „per tih Farah“ od „Shulmojstra oli Meshnarja“, ki ga je moral po možnosti „en vľaki Pridigar inu Farmoshter... per ľuie Farry... imeiti inu dershati [C. Ordninga 100 a], a ali pa „od Farmoshtro (in) Podrushnikou“ samih le „tu Slouensku Pyľmu brane inu piffane“ [C. Ordninga 79 a] in slovenski katekizem [C. Ordninga 100 a]. Od bodoče inteligence pa se je zahtevalo tudi znanje latinskega in nemškega jezika zato je določil Trubar za višje šole, ki bi se naj ustanovile „Vslednim Meistu (in) Vtergu“ [C. Ordninga 79 a], „de se Latinsku inu Nemshku... Pyľmu, brane inu piffane... vuzhi“ C. [Ordninga 79 a], to se pravi, da se naučé višji šolarji k slovenščini še nemškega in latinskega jezika. Med

„Vprashana Tih Novih Pridigariu“ slovenske cerkve je vzprejel Trubar sicer le latinščino: „Inu kadar (novi pridigar) ... od fuiga poshteniga lebna inu od fuiga poklyzana fadoſti pryzhovane naprei poſtaui. Natu ga imaiio (Shcoffi, Pridigary inu Farmoshtri) fo vſem fliffom inu zhaſom ifupraſhati, Slatiſkim iezykom, inu faſliſhati, Jeli fadoſti uuzhen, aku umei inu faſtopi prou to Grammatiko, Dialectico, Rheterico, Ina prou inu Congrue Latinski go-uoriti“ [C. Ordninga 72 a]; a ſola „kranjskih aristokratov“ v Ljubljani kaſe jasno, da slovenske cerkve ni nikdo ſmatral za — provizorij. Kot učna knjiga ſe je rabil v prvem in drugem razredu slovenski katekizem [Elze Theodor, die Superintendenten, Wien 1863, 37; Dimitz Aug., *Gesch. Krains III* (Laibach 1875) 172, 175, 177]; z Bohoričevem „Elementale Labacense cum nomenclatura trium linguarum, latina, germanica et sclavonica“ [Dimitz III 176] ſe je začela v prvem razredu poleg nemške in latinske poučevati tudi slovenska gramatika. V ſmiſlu takratne pedagogike ſe je prepovedalo učencem slovensko občevanje ſicer prej nego nemško [Elze, Superintendenten 38; Dimitz III 158, 169], ker ſo slovenski že znali, nemški ſe pa morali ſe le učiti; ko ſo pa že tudi nemški govorili, ſe je prepovedalo ſe nemško medſebojno občevanje, da ſe naučé gladko latinski govoriti [Elze, Superintendenten 39; Dimitz III 159, 169, 177]. Kot tretja slovenska knjiga pa je ſluſila tudi tiſtim gimnazistom, ki niſo ſmeli več slovenski med ſeboj govoriti, ſe slovenska peſmarica: latinske, nemške in slovenske cerkvene peſmi ſo ſe poučevale v pevſki uri; v cerkev ſo jemali ſeboj ſvoje nemške in slovenske peſmarice ter iz njih pred in med pridigo peli [Elze, Superintendenten 40; Dimitz III 160]; pred in po ſoli ſe je ſkupno pelo in molilo izmenično latinski, nemški ali slovenski [Elze, Superintendenten 39; Dimitz III 159, 160]. Za slovensko narodnoſt pomenja vſe to: slovenska reformacija je uſtvarila ljudsko ſolo, namenjeno kmetu kot takemu, in jo poſtavila v naučno-jezičnem in ſmotrenem oziru na edino zdravo pedagoško ſtaliſče; odprla je ſlovenſčini pot na viſja učiliſča in jo upoſtevala poleg nemſčine v onem obſegu, ki je bil z ozirom na takratni namen gimnazij in zlaſti z ozirom na takratno ſtanje slovenske knjiſevnoſti mogoč. Ali bi ſe bil z razvojem takega ſolſtva poſpeſeval ali oviral prehod do viſjih ſlovenskih učiliſč, in ali bi bilo ſlovenski narodnoſti v ſrednjem ſlučaju rodilo tako ſolſtvo vſaj tak plod, kakor ga je moglo roditi glagoljaſtvo, v najſlabſem

slučaju pa manj škodovalo, nego šolstvo na Slovenskem pred in po reformaciji, ki je bilo zgolj latinsko in nemško? — Dr. Ilešič kaže na domače plemstvo nemškega porekla in priseljene Nemce (predikante-šolnike) v službi deželnih stanov (XXIII—XXV) ter namiguje: „... pri Nemcih (je) protestantizem pomenil narodni odpor proti rimstvu in romanstvu, pri nas pa ne odpora proti nemštvu. Kolikor je Trubar delal v nemškem prijateljstvu, toliko se tudi s te strani njegovo delo razločuje od husitizma, ki je verstvo spojil z narodnim odporom proti nemštvu“ [XXV; prim. Merhar Ivan dr., Zvon 1908, 517—18]. Toda Trubar se je norčeval iz tega, da „Vezheryo ty Papeshniki steim nefnanim, nefastopnim Imenom Masho imenuio“ C. [Ordninga 82 a] ter vzkliknil v svojem zdravem domačem razumu: „koku hote ty boli ludie, fastopnu is ferza moliti inu rezhi na tiga Faria molitou, Amen, kadar nefastopio, kai ta Farrmemra oli krizhi“ [Catechismus sdveima islagama 185], Bohorič pa je učil, da se naj uči gosposka jezika ljudstva, s katerim ima opraviti. ne pa narobe [Articae horulae, Praefatio ^b], in kdo si upa priseči, da bi taki ljudje ne bili spojili verstva z narodnim odporom proti narodnosti, ki bi bila graditvi slovenske cerkve nasprotovala? Kjer je delovala z dejanskimi razmerami računajoča nemška podpora, tudi slovenski odpor ni mogel nastati. Slovenske dežele so kazale v drugi polovici XVI. stoletja i v cerkveno-šolskem oziru i v skrbi za književnost popolno narodnostno enakopravnost. Kakor v katoliški dobi nemške pridigarje je imelo plemstvo sicer tudi sedaj v Ljubljani nemškega predikanta deželnih stanov in na svojih gradovih za se nemško službo božjo. Toda plemstvo je priznavalo ljudstvu pravico do slovenske cerkve in šole (slovenska cerkvena naredba!), prirejalo je za svojo služinčad domačo slovensko službo božjo ter se udeleževalo z ljudstvom slovenskih obredov na gradovih [Trubar, Svetiga Pavla Listuvi, U Tibingi 1567, nem. predg.] in v javnih cerkvah [Dimitz II 268; slovenske pesmarice ljubljanskih gimnazistov!]. Slovenskih knjig plemstvo ni le na svoje stroške izdaval, ampak jih objednem z meščanom in seljakom [Trubar, Ta celi N. T. nem. predg. i i j ^b] tudi čitalo: sinovi kranjskih plemenitašev v šoli, doma pa i plemiči [Briefw. zw. Christoph H. v. Württemberg u. P. P. Vergerius, Bibliothek des litter. Vereins in Stuttgart C XXIV (Tübingen 1875) 109—111; Primus Trubers Briefe, ista Bibliothek ... CCXV (1897) 64; Dimitz II 234, 267; Trubar, Cate-

hismus s dveima islagama, nem. predg., 10; Dalmatin, Jesus Sirah... V Lublani 1575, nem. predg.; Trubar Felic., Lepe karšzanske lepe molitve... V Tibingi 1595, posvetilo] i plemkinje [gl. k prejšnjemu zlasti Trubar, Svetiga Pavla Listuvi, nem. predg.]. Priseljeni Nemci in domači nemški plemiči so imeli pred očmi načelo, ki so ga izrazili v svojem poročilu šolski inšpektorji tujec Spindler pa domačini Dalmatin, Schweiger in Kumberger, „daß in diesem Land zu Kirchen und Schulen allein die Personen am besten taugen, die neben anderen guten nothwendigen Künsten auch der krainerischen Landsprach erfahrend sind“ [Dimitz III 161—2.] Ali so dremale v teh pojavih kali za svojedobno nadomestitev tujih superintendentov in šolnikov s pripravnimi domačimi ali domačih s tujimi, za počasni naravni prestop plemstva in inteligence v interesno sfero slovenskega, ali Slovencev v interesno sfero nemškega jezika? — Dr. Ilešič bi rad naprtil osebnemu razmerju slovenskih reformatorjev do slovenskega ljudstva germanizacijsko znamko ter namiguje: „(Trubarjeva) ljubezen ni bila ljubezen do tega, kar je njega in njegove rojake ločilo od inorodnikov, njegova ljubezen ni šla za tem, ohraniti svojo in svojih zemljakov individualnost (ego), ampak šla je za tem, jih osrečiti (alter)... O rodoljubju v romantičnem smislu ni govoriti pri Trubarju, prej pri Bohoriču, ki je bil humanist... Jezik mu je le sredstvo; zato voli tisti jezik, ki kot sredstvo najbolj služi konkretni svrhi, to je slovenski jezik... Več ko verjetno je, da bi Trubar ne bil pisal slovenski, ko bi ljudstvo znalo tudi nemški in moglo v nemškem jeziku sprejemati evangelijsko vero... Ako bi bil drug jezik uspešnejše občilo, bi ga pisal in govoril, kakor to dela še dandanas prostak, ki ne ve nič o narodnih individualitetah in o potrebi, da se le-te čuvajo. In res je Trubar, baš ko je stal na vrhuncu svojih uspehov (1567), izdal dvojezičen katekizem, po katerem naj bi se Slovenci učili nemški... (XIX). Zgodovinska dejstva nam kažejo, da so vnvanje okolščine potisnile Trubarju v roko pisateljsko pero. Prognanstvo, oddaljenost od rojakov je bil glavni in končni vzrok, da se je lotil pisma in tiska [XX; prim. delo ma Dimitz II 214; Glaser Karol dr. Zgodovina slov. slovstva I (1894) 94; Oblak V. dr., Zvon 1895, 313; Mrhar dr., Zvon 1908, 519, 524, v glavnem pa Tominšek Jos. dr.: Zvon 1905, 118; Pesnik Aškerc v borbi za herojstvo, Ljubljana 1905, 25 in vse, kjer so prišli antitrubarjanci zlasti tekom zadnjih 25 let k tej

točki do besede]. Tako bi bilo pomagano obema taboroma slovenskih rodoljubov: „Tisti, ki hočejo imeti med protestanti pravcatega rodoljuba, lahko vzkliknejo: „Hvala Bogu, vsaj eden!“; tisti, ki jim protestantsko rodoljublje ne hodi prav v račun, pa se sčasoma potolažijo: „No, Bohorič, Bog z njim, da le Trubar ni!“ Toda od humanista Bonoma [(Starzer Albert), Beiträge zur Gesch. der n.-ö. Statthalterei, Wien 1897, 138], ki je razlagal v laškem, nemškem in slovenskem jeziku [Ta prvi deil tiga N. T. Teutsche Vorrede a i i i j], je vejala na Trubarja vsaj taka pobuda k slovenskemu „romantičnemu rodoljubju“, kakor na Bohoriča od Melanchtona. In res je napisal isti Trubar tudi sledeče stavke: „... (1550 war) kein Brieff oder Register, vil weniger ein Buch, in unserer Windischen Sprache zu finden... denn man hielt darfür die Windische und Ungerische Sprachen weren so grob und barbarisch, daß man sie weder schreiben noch lesen könne...“ [Ta celi N. T., nem. predg. i j^b]. „Gott weißt, das ich noch zu der zeit, da ich bei euch (1530—1547) auß den Lateinischen vnd Teutschen Büchern in der Windischen sprach geprediget, hab vilsmals zu Gott geseüfftet vnd geruffet, das er von wegen heiligung seines Namens, vnd erweiterung seines Reichs, auch das vnser arm, gemein guthertzig Windisch Volck gnädiglich ansehen, begnaden vnnd begaben wöll mit der grossen Gnad und Gabe, auff das jre Sprach auch, wie der anderen Völcker, geschriben vnd gelesen wurde. Vnd das die Heilige Bibel sampt anderen guten Christlichen Büchern, in die Windische vnd Crabatische sprachen, wurden recht verdolmetscht vnd gedruckt...“ [Ta prvi deil tiga N. T. Teutsche Vorred a i j^a]. „... entsetze dich nicht, ob dir am ersten gedungkt seltsam vnd schwar, sonder lise vnd schreib diese sprach selbst wie ich ein zeit lang gethan alls dann wirdest befinden vnnd gar pald sehen vnd merckeu, das auch dise vnser sprach so wol als die teutsche zierlich guet zu schreiben vnd zulesen ist...“ [Catechismus in der Windischen Sprach... (Tübingen 1550), predg. A i i]. „Inu per tim vas vñeh v tim Boshym Imenu lueifto prolsim inu opominam, De vi nerpoprei villfoku fahualite Gofpudi Boga, fa leto dobruto inu sa ta uelik dar Boshy, kir se taku fdaj prou tar falfopnu ta prava stara Vera vuzhi, inu kir se ta nash Jefik tudi pifshe inu druka [Ta prvi deil tiga N. T., Ta kratka predgovor f 3^b]. Ti citati pričujejo sledeče: Trubar, ki je n. pr. o nemščini govoril kot o „Teutschen sprach, die ich nicht sonderlich wol kan“ [Ta prvi deil tiga N. T. Vorred b i i j^a] je zavestno smatral slovenščino za znak

svoje individualnosti v jezikovnem oziru (unsere windische Sprache — nash Jefik! ter se čutil članom ljudstva s slovenskim maternim jezikom (unser... Windisch Volck!) V tej zavesti je smatral od ene strani za žaljenje osebnega ponosa, ker se je ravno njegov jezik v primeri z drugimi jeziki zane-marjal in preziral (grob! barbarisch! Gnad vnd Gabe! dobruta inu dar Boshy! andere Völcker! auch — tudi!), od druge strani pa za svojo dolžnost, tudi svoje ljudstvo priversti na pot, ki je po njegovem prepričanju edina vodila v časni in večni blagor (sein Reich! stara vera!). Zato se je med nastajanjem prve slovenske knjige v Trubarju zdaj srečavalo, zdaj spajalo, zdaj teklo vzporedno dvoje stremljenj: želja, ovreči predsodke proti svojemu jeziku in ga dvigniti do one časti in milosti, ki so jo uživali jeziki sosednih narodov (prezir — molitev — opomin!), in želja, opomoči faktični potrebi svojega ljudstva (prava vera — molitev — hvaležnost!). Razvrstita se lahko momenta tudi v redu: potreba — čast, razdvojiti se jih ne da: od vsake strani kaže razven besed tudi Trubarjevo delovanje moža, ki se mu je zdelo čisto naravno, da mora tudi njegovo ljudstvo živeti svoje individualno življenje (slovenska knjiga! slovenska cerkev! slovensko šolstvo!), ki je v zavesti naravnih vezij med seboj in svojim ljudstvom hotel biti slovenski reformator ter osrečiti ravno svoje ljudstvo! Potrebe, da se uči slovenska inteligenca izmed tujih jezikov zlasti nemščine in latinščine, Trubar ni mogel tajiti. In kdor hoče upoštevati Trubarjevo slovensko cerkev in šolstvo, uvidi, da so Trubarju tisti „Mladi“ ali „unsere Jugend“, ki bi se naj iz dvojezičnega katekizma „auch die deutsche Sprache lesen und verstehen“ učili [Archiv f. slav. Phil. XXIV 157, 158], predvsem tisti mladi Slovenci, ki so šli — študirat višje šole; in kdor to uvidi, bode registriral dr. Ilešičevo razlago o namenu dvojezičnega katekizma z istim občutkom, kakor dr. Mantuanijevo razlago, da razodeva poziv na „nemške viže“ v Trubarjevih „Treh duhovskih pesnih“ „dvoje; da je imelo slovensko ljudstvo že tedaj slabost, da mu je nemščina bolj imponirala nego materinščina, ker so jo gosposki govorili. In drugič, da so slovenski lutrovci po ovinkih hodili med ljudstvo...“ [Cerkveni Glasbenik 1908, 103]. Nemcev sovražiti ni imel Trubar vzroka niti z narodnega, niti s privatnega stališča, pač pa se je lahko po pravici hvaležno spominjal „der obern, frommen Gottseligen Teütschen, bey denen wir jetzund vnsere Herberg, Underhalt vnd Wonung haben, deren auch

ettlich ... dise bevde Crobatische vnd Cyrillische Geschriffen vnd Truckerey vns anzurichten geholfen [(glag.) Prvi del Novega Testamenta, Vorred A i j ^b], a o kakem koketiranju z mislijo, naj bi dobilo slovensko ljudstvo drugo občilo, se „osrečevalno-rodoljubnemu“ piscu dvojezičnega katekizma ravno tako ni nikdar sanjalo, kakor „prej romantično-rodoljubnemu“ avtorju trojezičnega Elementale ne, ampak sta smatrala oba — nasprotno za nekaj povsem naravnega. Tudi še 8 let po natisku tistega dvojezičnega katekizma je gledal Trubar z očmi Slovenca na štirinajsto poglavje prve poslanice apostola Pavla do Korinčanov ter reklamiral za slovenske dežele pravico slovenskega bogoslužja [Catehismus s dvejma islagama 178]. In v čudnem nasprotju z dr. Ilešičevim namigavanjem je že l. 1557. glasno izpovedal, da upa vzporedno razvoju slovenske književnosti tudi na razvoj slovenskega šolstva, ter pisal v tem prepičanju 9. junija 1557 „Den Gotseligen Christen in den Landen Crein, Untersteyr, Karhenten, Karst, Histerreich, vnd in der Windischen Marck“: „Vnd dieweil Gott der Herr die Sachen dermassen fürechen vnd dahin kommen lassen, das die vnsere Windische Sprach, erst in disen letzten zeiten, je lenger je bösser würdt gedruckt So verhoff ich das auch, jr werdet nicht nur, dise ewer Jugendt allein, wölche in frembde Länder andere sprachen zulernen vermeint zu schicken, sonder auch, die ir daheimbd behaltet, hinfür in die Schul gehen und lesen lernen lassen“ [Ta pervi deil tiga N. T. Vorred c i j ^a]. Zato tiči v sledečih besedah, s katerimi je apostrofiral Bohorič sramotilce svojega in Trubarjevega maternega jezika ter naznačil namen svojega in sličnih svojedobnih trudov, protest Bohoričevega in Trubarjevega sicer predromantičnega pa zato tem naravnejšega rodoljubja proti dr. Ilešičevim namigavanjem: „Verum enimvero quoniam apud quosdam vel parum prudentes vel minus humanos, quique mundum ipsum nimis angusto spacio contineri putant, utpote, non longius ex patriis sedibus unquam egressi, aut si id fecissent: tamen quid alibi sit vel fiat non multum solliciti, de Slavonica nostra lingua, praeter pietatem etiam indicant et pronunciant, proindeque me, de Slavis, ut obscuris hominibus, temerè quid dicturum opinebantur — — — — Cumque haec Slavica lingua sit patentissima, et sese, etiam in magnam et praecipuam partem Germaniae effundit. Non sunt itaque reprehendendi illi, qui aliquid studii eò conferunt, ut eam

linguam conseruare et propagare, atque adeo etiam illustrare, cupiunt [Articae horulae predg. *5^b, **b] — Ker pa pri nekterih bodisi malo previdnih bodisi manj vzobraženih tudi taki, ki menijo, da je svet celo majhen, češ, ker se nikdar niso oddaljili od očetovskega doma ali če so se, jim ni bilo veliko mar, kaj drugod biva ali se godí, o Slovenskem našem jeziku brez ljubezni sodijo in govorijo, ti bodo torej mislili, da bom jaz o Slavenih, češ, o neznatnih ljudeh, kaj brez premisleka povedal — — — Ker je pa ta Slavenski jezik jako razširjen, in se tudi po velikem ter poglavitnem delu Nemčije razprostira: niso torej grajati tisti, ki se nekoliko s tem trudijo, hoteči ta jezik ohraniti in razširjati ter tako pojasnovati [prev. Jos. Marn, Jezičnik XXI, 62, 65].

* * *

Marsikaj še mora čakati na drugo priliko. V celoti nudi Trubarjev zbornik obilico upoštevanja vrednega gradiva, a „Trubarjevo vprašanje“, o katerem je trdil dr. Tomišek že tri leta pred 400-letnico Trubarjevega rojstva, da je „itak že mleto do fine moke 00“ [Pesnik Aškerc v boju za herojstvo 15], še tudi z njim ni rešeno; še manj pa je s Trubarjevim „zbornikom reformacijska doba za naše razmere dovolj obdelana“ kakor „upa“, t. j. želi naivni dr. L. Lenart, ki se mora takoj sam lopniti po zobeh in dr. Ilešičevemu uvodnemu članku očitati, da ni „posebno jasen in določen“ ter da vsebuje „celo vrsto misli, ki izzivajo komentacijo“. Dr. Lenarta peče vse, kar je pustil Trubarju in njegovi dobi dr. Ilešič, in dr. Lenartovemu stavku: „Neprijetno dirne tudi, da je kot uvodni članek najvažnejše Matične knjige natisnjen govor, ki je bil govorjen na strankarsko-političnem shodu ob priliki Trubarjeve slavnosti“ [Dom in Svet 1909, 90], je komentar nepotreben. Čim redše je bila sodba slovenske javnosti o Trubarju in slovenski reformaciji izliv na študijah slonečega prepričanja, tem češče je bila odmev politično-strankarskih ozirov ali odsev priložnosti, kjer je bila izrečena. V časih skupne navdušenosti so bili Antonu Martinu Slomšku Trubar, Dalmatin, Bohorič in vrstniki „slavni možje, za slovenščino goreči“, ki so „našo slovenščino obudili, ako so ravno nesrečno od prave vere zavili“ [Drobtince 1862, 72]; leta 1908. pa dr. Antonu Jegliču „srce krvavi“, ker dobi Trubar — spomenik [Ljubljanski Škofijski List 1908, 7, 113--4]. V seji Matičnega odbora je bil bojda dr. Ivan Tavčar mnenja, da Trubarja ne

kaže preveč poveličevati, rekoč: „Če bi šlo po Trubarjevi volji, bili bi mi danes vsi Nemci!“ [Slovenec 1908, št. 207 od 10. IX. in 215 od 19. IX.]; par tednov pozneje je odkazal dr. Ivan Tavčar s krepkimi besedami prostor spominu Primoža Trubarja [Slov. Narod 1908, št. 208 od 9. IX.] V časih mladoslovenske bojaželnosti je branil Ljubljanski Zvon reformatorje pred nasprotniki [n. pr. letnik 1884, 114—7; 250]; ob „velikem momentu“ pa ni upal prinesiti že naznanjenega dr. Prijateljevega članka o kulturnem pomenu slovenske reformacije, češ, (hm!) naročniki bi radi ponatisa Trubarjevega izraza: kurba — list vrnil! — Z metodičnega stališča so interesantne sodbe zgodovinarja slovenskega cerkvenega govornišva, zgodovinarja protestantizma v istočni Štajerski in Medjumurji, in slavnostnega govornikana Trubarjevi akademiji: Duhovnika dr. Anton Medved [Voditelj v bogoslovnih vedah 1906, 168—170] in dr. Fran Kovačič [Tr. zb. 119—120] sta položila akcent na nekatere nove vrednote, ki jih je prinesla reformacija Slovincem, in njuna sodba je izzvenela kljub vsej rezervi, ki se katoliškemu duhovniku ne more zameriti, v nepristransko oceno; dr. Fran Ilešič je položil naglas na nedostatek momentov, ki so se mogli še le razviti, si pustil v napačnem razumevanju zgodovinarske objektivnosti sugerirati nekoliko neprevidnih sodb, in njegova sodba je izzvenela kljub vsem tistim „nejasnim“ mislim, ki jezijo Lenarte, v pristransko obsodbo.

Gersthof pri Dunaju, dne 29. marca 1909.

Def. Kivric

kaže praveč poveljevali, rekoč: "Če bi slo po Trubarjevi volji,
 bil bi mi danes vsi Nemci!" [Slovenec 1908 št. 237 od 10. IX. in 215
 od 19. IX.]; par tednov pozneje je odzval dr. Ivan Tavcar s krepkimi
 besedami prostor spominja Primoža Trubarja [Slov. Narod 1908,
 št. 203 od 9. IX.]. V časih mladoslovenske pojavnosti je bralnik
 ljubljanski Zvon reformatorje pred nasprotje [n. pr. letnik
 1884, 114-7, 250]; ob "velikem momentu" pa ni upal pri-
 neeti že naznanjenega dr. Trubarjevega članka o kulturnem po-
 menu slovenske reformacije, češ (iml) natočniki bi radi ponarjale
 Trubarjevega izjava: kupa — isti vrtili! — Z metodnega stališča
 so interesantne sodbe zgodovinarja slovenskega cerkvenega govor-
 nika, zgodovinarja protestantizma v istočni Štajerski in Medju-
 murlji in slavnostnega govornika na Trubarjevi akademiji: Du-
 novnik dr. Anton Medved [Voditelj v bogoslovni vedbi
 1906, 168-170] in dr. Fran Kovacic [Tazb. 119-120] sta položila
 akcent na nekatere nove vtede, ki jih je prinesla reformacija
 Slovencem, in njuna sodba je izvenela kljub vsej razsvetli, ki se ka-
 toličskemu duhovniku ne more zametati v nepristransko
 oceno; dr. Fran Ilešič je položil naglas na nedostatek mo-
 mentov, ki so se mogli še le razviti, si pašil v napredujem raz-
 umevanju zgodovinarske objektivnosti spregledati nekoliko nepre-
 vidnih sodb, in njegova sodba je izvenela kljub vsem tistim
 "nejasnim" mislim, ki jezijo Lenarte v pristansko
 obsodbo.

Gesthol pri Dunaju, dne 29. marca 1909.

Prof. K. K. K.

